

VESTIGII ARHEOLOGICE DE PROVENIENȚĂ RUSEASCĂ DESCOPERITE LA BISERICA „SFÂNTA SOFIA - FLOREASCA” DIN BUCUREȘTI

Cosmin Moise*

Abstract

After the prospective/ preventive archeological research made during the *Restoration and touristical development of „Saint Sofia Floreasca” Church* in Bucharest, that took place in two archeological campaigns (between october – november 2013 and october – november 2015), it was confirmed that there was a parochial cemetery in the present church yard/ territory.

The majority of the graves were oriented in a SW-NE direction, but also in a W-E direction. Mostly, the graves were in good conditions, undisturbed and with the deceased placed in the pit/ grave/ hole in supine position (lying down). Furthermore, there was noticed a custom of grouped burials: 2 or 3 skeletons placed close to one another and/ or overlaped.

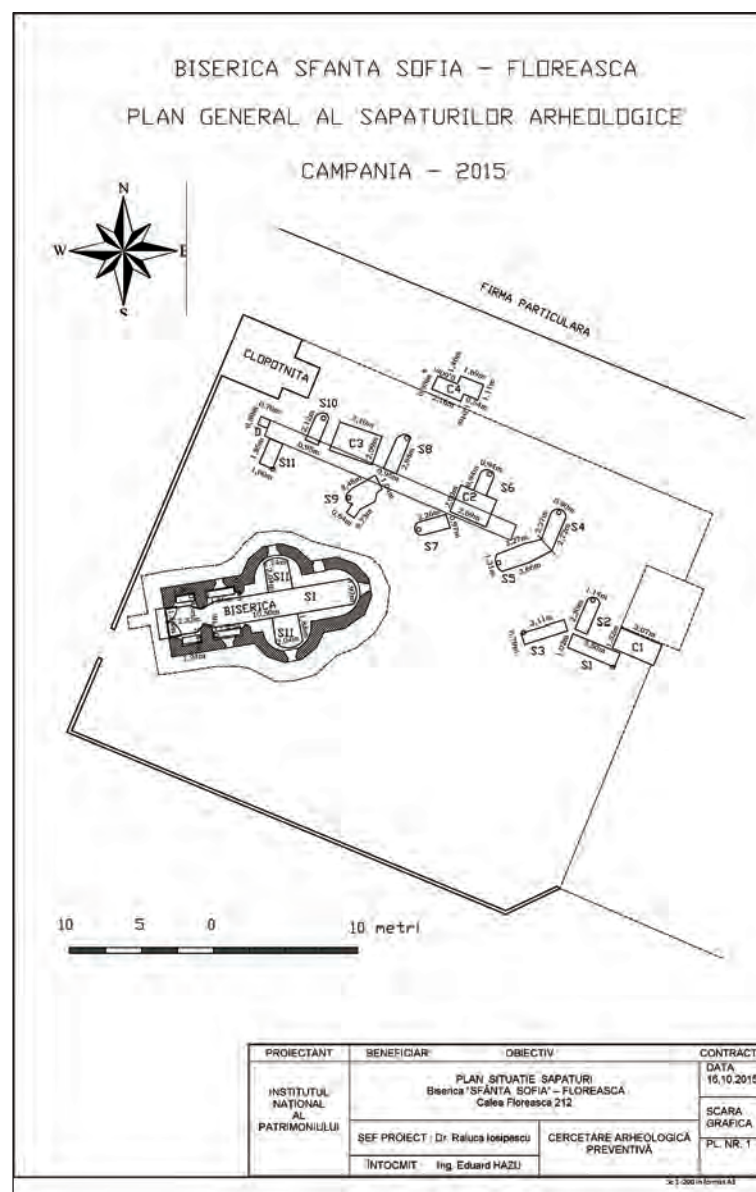
The funeral inventory consisted of small bronze coins, a metallic cross, earrings and glass beads, ceramic fragments (that were dated) from the XIXth century and few iron pieces.

From all of the discovered relics, it was brought to (our) attention the russian orthodox chest cross and the russian imperial coin (denga) emitted in 1793 during the reign of tzarina Ana Ivanovna (1730-1740). The coroboration of the two artifacts and their russian origin made us claim/ determined us to believe that in the parochial cemetery, that was functional in the XVIIIth century around the „Saint Sofia - Floreasca” Church in Bucharest, were also the graves of russian men/ people.

Keywords: russian chest cross, russian coin-denga, Ana Ivannovna, Saint Sofia Floreasca Church, Bucharest, archeological research, russian-austrian-turkish wars.

Biserica „Sfânta Sofia – Floreasca” este situată pe str. Calea Floreasca, la nr. 216, în sectorul 1, din București. Este un monument istoric înscris în Lista Monumentelor Istorice din 2004, 2010 și 2015 sub codul B-II-m-B-18735 și cod RAN 179132.80.

Cu prilejul cercetării arheologice preventive desfășurată în lunile octombrie-noiembrie 2013 și efectuată în cadrul proiectului de *Restaurare și valorificare turistică durabilă a Bisericii „Sfânta Sofia Floreasca”* au fost

descoperite 19 morminte întregi sau deranjate. Acestea făceau parte evident din cimitirul care înconjură inițial biserica. Această cercetare a fost efectuată în vederea lucrărilor prevăzute care implicau săpături pentru realizarea unei centuri perimetrale, refacerea trotuarului și a traseelor de utilități din cuprinsul incintei (conduce de apă, canalizare, etc).

Trei dintre mormintele descoperite au avut ca inventar funerar monede mici de bronz, o cruce metalică,

* dr. arhg. la Institutul Național al Patrimoniului,

cercei și mărgeluțe de sticlă. Pe lângă acestea, s-au mai descoperit două fragmente ceramice databile în secolul al XIX-lea și câteva piese de feronerie puse în legătură cu funcționarea din această zonă, în primele decenii ale secolului al XX-lea, a hipodromului și a atenanțelor.

Din cele trei morminte cu inventar funerar deja menționate, ne vom opri atenția asupra unui artefact descoperit în mormântul M 10 din secțiunea S1, și anume – **crucea metalică**, ortodoxă, de tip rusec.

Trebuie menționat, de asemenea, și faptul că mormintele descoperite în S1 erau orientate SV-NE, fiind în general bine păstrate și nederanjate. Erau alcătuite din 2-3 schelete aparținând unor adulți, așezate unele lângă altele, foarte apropiate sau suprapuse, în unele cazuri, și dispuse în groapă, în decubit dorsal.

Doi ani mai târziu¹, în cadrul aceluiași proiect, s-a efectuat o cercetarea arheologică și în interiorul bisericii. Pe lângă aceasta, s-a continuat cu încă una și în curtea bisericii, unde s-au efectuat 11 secțiuni și 4 case, în zonele destinate intervențiilor prevăzute în proiectul de restaurare, în special, în zona de N și NE a incintei (Fig. 1). În Secțiunea 9, la adâncimea de -1,05 m a fost descoperit un mormânt, numerotat **M4** (Fig. 2). Scheletul era orientat V-E și așezat în decubit dorsal. Dimensiunile sale erau impresionante, de peste 1,80 m. Mâinile erau așezate pe piept și pe bazin. În preajma bazinei s-au descoperit mai multe fragmente de cărămidă ce par să fi aparținut unei amenajări distruse în timp. Fragmentele de cărămidă erau foarte poroase și fragile. M4 este singurul mormânt care poate fi datat grație unei monede descoperite. Este vorba de o monedă rusească, o denga, emisă la 1739 în timpul domniei țarinei Ana Ivanovna (1730-1740).

Descriere Crucii

Crucea este realizată dintr-o singură bucată de metal (bronz). Dimensiuni sale sunt următoarele: L = 58, 46 mm, l = 31, 15 mm, greutate = 8 gr.

Crucea propriu-zisă este prevăzută în partea de sus cu un inel cu bumb prin care poate fi trecut un lănișor sau o curelușă, ce permite atârănarea acesteia la gât. Astfel, pe baza acestuia și a dimensiunilor considerăm că piesa a fost o cruce pectorală.

Aversul: (Fig. 3)

Aversul este emaliat.

Iconografic, în partea de sus a crucii se află inscripționat titlul celui care era răstignit. Din ordinul pe care Pilat la dat, deasupra capului lui Iisus, în momentul răstignirii Lui au fost pusă o tăbliță inscripționată cu patru inițiale. În prezent, de cele mai multe ori aceste inițiale apar inscripționate în alfabet latin sub forma **I.N.R.I** (prescurtare latină a expresiei: *Iēsus Nazarēnus, Rēx Iūdāeorum*), dar, uneori, sunt întâlnite și în versiunea alfabetului grecesc sub forma **I.N.B.I** (prescurtare grecească a aceleași expresii: *Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος*

Fig. 2. Mormântul M4

ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων²). Cele două fome scrise prescurtat în alfabet latin și grecesc se traduc în limba română prin **Iisus din Nazaret Regele Iudeilor**.

În cazul crucii descoperite de noi, în locul inițialelor amintite și inscripționate în mod normal deasupra capului lui Iisus, sunt inscripționate cu slove chirilice **Сѣ'Слѣѡ** (rusă *Царь Славы*³), care se traduce prin „Împăratul Slavei”.

În interiorul crucii propriu-zise este cuprinsă o cruce cu trei brațe. La capetele barei mediane a crucii rusești, pe care au fost bătute în cuie mâinile lui Iisus, deasupra și dedesubtul brațelor se află inscripționat cu slove chirilice următoarele: deasupra brațului stâng se află inscripționat cu chirilice **Ū<с**, iar sub acesta se află inscripționat с<нѣ (**Fiul**), iar deasupra brațului drept se află inscripționat cu slove chirilice **X<с** (**Hristos**), sub acesta aflându-se inscripționat **БѢ<а** (**Domnului**). Acesta reprezintă primele și ultimele litere ale monogramei lui Iisus Hristos, Fiul Domnului. Toate prescurtările menționate sunt marcate prin titlă.

Pentru o mai clară imagine a inscripțiilor de pe aversul crucii, le redăm mai jos forma exactă:

Сѣ'	
Слѣѡ	
Ū<с	X<с
с<нѣ	БѢ<а

Traducerea:

Ū<с	X<с
с<нѣ	БѢ<а

Împăratul Slavei
IS HS
Fiul lui Dumnezeu

Bara verticală a crucii ruse este flancată la stânga de o suliță cu vârful în sus (aceasta simbolizează sulița sutașului Loghin, care l-a împuns în coastă Iisus). În stânga și dreapta acestei sulițe, poziționată cu vârful în sus sunt inscripționate literele **N** și **I**. Pe partea dreaptă a barei verticale a crucii ruse se află un toiaș cu un

¹ În perioada octombrie-noiembrie 2015.

² Iēsūs ho Nazōraēos ho basileūs tōn Iudaēōn.

³ Citit 'Tsar' Slavy.

burete în vârf (ce simbolizează ramura de isop în vârful căreia a fost pus un burete îmbibat în oțet și care i s-a întins lui Iisus pentru a i se astâmpăra setea), care este la rândul lui flancat de literele **K** și **A**. Unind cele 4 litere rezultă cuvântul grecesc **NIKA**, care se traduce prin cuceritorul, referindu-se la victoria lui Iisus asupra morții.

Bara de jos - înclinată (numită și suspendaneum)⁴, reprezintă locul unde au fost bătute în cuie picioarele lui Iisus pe cruce. În plan simbolic, această bară reprezintă o balanță a dreptății. Astfel, cum unul dintre hoții de pe cruce a fost târat în adâncuri (Hades⁵) de către greutatea păcatelor sale (reprezentată de partea de jos a barei), așa și celălalt a fost luminat de transformarea înțelegerii teologice (reprezentată de partea ridicată a barei).

La baza crucii, ascunsă sub pământ, într-un momânt este schițată țeasta lui Adam. În plan simbolic, prin aceasta ne este amintit faptul că Adam a pierdut Raiul (Paradisul) prin greșeala pe care a făcut-o mâncând din copacul Cunoașterii Binelui și Răului. În schimb, Hristos este noul Adam, aducând Mântuirea (Salvarea) și Raiul (Paradisul) prin lemnul Crucii Sale, pe care El Însuși s-a jertfit pentru omenire.

Decorațiile vegetale existente de jur împrejurul crucii sunt asemănătoare viței de vie și sunt caracteristice sec. XVII-XIX.

Reversul: (Fig. 4)

Pe revers este inscripționat în rusă textul Sfintei Cruci (în rusă Молитва Честному Кресту)⁶, parțial ilizibil, datorită tocirii metalului în urma frecării. Redăm mai jos Rugăciunea Sfintei Cruci:

Молитва Честному Кресту :

„Да воскреснет Бог, и разсеются Его враги, и пусть бегут от Него все ненавидящие Его. Как исчезает дым, так и они пусть исчезнут; и как тает воск от огня, так пусть погибнут бесы перед любящими Бога и знаменующимися знамением креста и в радости восклицающими: радуйся, Многочтимый и Животворящий Крест Господень, прогоняющий бесов силою на тебе распятого Господа нашего Иисуса Христа, Который сошел в ад и уничтожил силу диавола и дал нам Тебя, Свой Честный Крест, на прогнание всякого врага. О, Многочтимый и

Fig. 3. Aversul Crucii

Fig. 4. Reversul Crucii

Животворящий Крест Господень, помогай мне со Святою Госпожою Девотою Богородицею и со всеми святыми во все века. Аминь.”

Traducerea:

Rugăciunea Sfintei Cruci:

„Să se scoale Dumnezeu, și să se risipească vrăjmașii Lui, și să fugă de la fața Lui cei ce-L urăsc pe Dânsul. Să piară cum piere fumul, cum se topește ceara de fața focului, așa să piară demonii de la fața celor ce-L iubesc pe Dumnezeu și se însemnează cu semnul Crucii, zicând:

Bucură-te, preacinstită și de viață făcătoare Crucea Domnului, care gonești demonii cu puterea Celui de S-a răstignit pe tine, a Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, care s-a pogorât la iad, și a călcat puterea diavolului, și te-a dăruit nouă pe tine, cinstita Crucea sa, spre izgonirea a tot vrăjmașul.

O, preacinstită și de viață făcătoare Crucea Domnului, ajută-mi mie cu Sfânta Fecioara Născătoare de Dumnezeu și cu toți Sfinții, în veci. Amin”.

Descrierea Monedei

Caracteristicile sale sunt următoarele: formă rotundă, diametru = 24, 88 mm, greutate = 6 gr, valoare nominală de 1/2 copeică⁸.

Material: Bronz

Utilizare: Comercială

Descriere: monedă rusească, o denă, emisă la 1739 în timpul domniei țarinei Ana Ivanovna (1730-1740). Despe Ana Ivanovna (7 februarie 1693-28 octombrie 1740) se mai știe că a fost fiica lui Ivan al IV-lea

⁴ Element definitoriu al tipului acesta de cruce.

⁵ Nume dat de vechii greci Iadului.

⁶ <http://mu-pankratov.livejournal.com/258748.html>, accesat 16. 05. 2016, ora: 12 : 13 min.

⁷ <http://www.wco.ru/biblio/books/ortpr1/H05-T.htm>, accesat 13. 05. 2016, ora 11 : 42 min

⁸ Un set de 100 de copeici = 1 rublă. (<http://romaniancoins.org/dictionar.html>, accesat 18. 05. 2016, ora 11 :35 min)

al Rusiei și nepoata țarului Petru cel Mare și, înainte de a fi țarină, a fost ducasă de Courland (1711).

Avers: (Fig. 5)

Pe avers, încadrate într-un cer, sunt trecute numele monedei în alfabet slav și anul emiterii 1739. Numele și anul emiterii sunt despărțite prin 2 linii orizontale suprapuse. În jurul cercului care încadrează numele și anul se află un simbol vegetal.

Revers: (Fig. 6)

Pe revers se află Vulturul bicefal-simbol imperial⁹, având într-o gheară un sceptru, iar în cealaltă o cruce.

Fig. 4. Avers Monedă

Fig. 5. Revers Monedă

Concluzii

În urma cercetărilor arheologice preventive efectuate prin proiectului de *Restaurare și valorificare turistică durabilă a Bisericii „Sfânta Sofia Floreasca”* s-a confirmat că în incinta actuală a bisericii a funcționat un cimitir parohial.

O densitate mai mare a mormintelor a fost surprinsă în zona de nord a incintei și mai puțin în cea de est. Prin cercetările din 2013 s-a constatat că limita cimitirului depășea cu mult spre sud incinta actuală a bisericii, continuând și sub actuala stradă Biserica Floreasca.

În niciunul din mormintele cercetate nu au fost identificate urmele unui sicriu de lemn, doar într-unul singur s-a descoperit o scoabă.

Cele mai multe mormintele erau orientate pe direcție SV-NE, dar și pe direcție V-E. În general, mormintele erau bine păstrate, nederanjate și cu

defuncții așezați în groapă, în decubit dorsal. Totodată, s-a remarcat o practică a înhumărilor grupate, câte 2-3 schelete așezate unele lângă altele, foarte apropiate sau/și suprapuse.

Osementele au fost depuse pe un nivel destul de ridicat, la o adâncime ce variază între -0,60 m și -1,05 m. Cauza a fost determinată de structura solului din proximitatea lacului Floreasca. La adâncimile deja menționate nivelul nativ era argilos și foarte compact, ceea ce a oferit astfel un strat suport, dur pentru efectuarea înhumărilor. La puțin peste -2,00 m adâncime s-a constatat prezența pânzei freatice și a izvoarelor de alimentare a lacului existent peste drum de biserică¹⁰.

În final, putem corobora crucea pectorală ortodoxă¹¹, de uz particular, de tip rusec din M 10, S1 descoperită în timpul cercetărilor arheologice preventive din 2013, orientat SV-NE, cu moneda rusească descoperită în M4, S9, în timpul campaniei din 2015. Orientarea celor două morminte la care ne referim, pe aceeași direcție SV-NE, ne determină să afirmăm că sunt contemporane și aparțin secolului al XVI-II-lea, moment în care moneda a fost emisă. De asemenea, putem atribui aceste vestigii, cu o oarecare precauție, ținând cont de circulația lor pe o pe-

rioadă mai mare de timp, războiului ruso-austro-turc din 1735-1739 sau războiului ruso-turc din 1768-1774 - în urma căruia domnitorii fanarioți au fost înlăturați, iar Țările Române au fost ocupate de Rusia. Totodată, proveniența rusească a celor două obiecte descoperite ne determină să susținem că aceste morminte au aparținut unor ruși. În acest sens, în sprijinul argumentului luăm în considerare și rolul pe care Rusia și l-a asumat în cursul secolului al XVIII-lea, de protector al creștinilor ortodocși din Imperiul Otoman și din Balcani¹².

Cu toate acestea, argumentele nu sunt suficiente pentru a susține că mormintele cercetate în cele două campanii menționate anterior, din actuala incintă a Bisericii „Sfânta Sofia - Floreasca” din București, provin din vremea războaielor amintite sau că printre aceste morminte, ar fi putut exista și unele de soldați ruși.

⁹ Adoptat ca simbol imperial la sfârșitul secolului al XV-lea de Ivan al III-lea cel Mare în urma căsătoriei sale cu printesa bizantină Sofia (Zoe) Paleolog, nepoata ultimului împărat bizantin, Constantin al XI-lea Paleologul. Vulturul bicefal a fost simbolul bizantin al reunificării vestului și estului Imperiului Roman.

¹⁰ Raport de cercetare arheologică preventivă, București, Biserica „Sf. Sofia-Floreasca Punct: Calea Floreasca, 216, sector 1” în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România 2016, campania 2015*, p. 129.

¹¹ Sau poate chiar de rit vechi.

¹² Mircea Brie, Ioan Horga, *Relațiile internaționale de la echilibru la sfârșitul concertului european (secolele XVII-începutul secolului XX)*, ediția a II-a, revizuită și adăugită, ed. Univ. din Oradea, 2009, p.162, nota 61.